

DR. JOSEF NOVÁK:
JOHN LOCKE.

K 300. VÝROČÍ NAROZENIN ANGLICKÉHO FILOSOFA.

Na počátku velké revoluce, která smetla vládu pyšného Karla I., narodil se r. 1632 ve vsi Wringtonu v hrabství somersetském v chudobném doškami krytém domku u hřbitovní zdi, Anně Lockeové, která dlela právě návštěvou u svého bratra Edmunda Keena, syn John, pozdější vynikající anglický filosof-politik a pedagog. Otec Lockeův usazen byl v Pensfordu nedaleko Bristolu. Měl tam stateček. Svým povoláním byl právním zástupcem a tajemníkem smírčích soudců somersetských. Předkové Lockeovi po otci i matce byli zdatní kupci a řemeslníci. Matka Lockeova, která předčasně zemřela, byla žena zbožná, něžná a dobrosrdečná. Po ní John i jeho mladší bratr Thomas, který zemřel v raném mládí, zdědil chatrné zdraví. Otec byl muž přísných mravů, ale chytrý a dobromyslný. Oba syny vychovával pečlivě. Syn John vychovávací metodu otcovu později často chválil. Dokud byli oba bratři malí, choval se k nim přísně, ale tou měrou, jak dospívali, z obávaného otce stával se láskyplný rádce a přítel.

Když r. 1642 národ anglický chopil se zbraně, aby samovládě Karla I. učinil konec, otec Lockeův, činný puritán vstoupil do parlamentního vojska, aby bojoval za svobodu lidu. Po otci zdědil Locke tento vřelý zájem na osudech vlasti a živý cit pro hájení sociálních práv, jež uplatnil později jako znamenitý obhájce svobodné ústavy. Locke byl vychován mezi puritány. Tomuto vychování vděčil onu lásku k svobodě a hlubokou zbožnost.

Svobodné zkoumání písma, tolerance na poli náboženském a politickém, to byla s počátku hesla puritánů a jimi řídily se snahy Lockeovy po celý život. Churavost a tělesná slabost přinutily Locke, aby již od mládí přivykal sebeovládání, sebezapírání a životosprávě. Tyto vlastnosti nezůstaly ovšem bez vlivu na jeho povahu. Byl spíše úzkostlivým než zmužilým a energickým. Ale tím udržel si také ducha ostražitého a střízlivého. Učil se záhy znáti cenu zdraví a svému studiu dal směr přírodnicko-lékařský. Ve svém spise o vychování kladl proto také veliký důraz na tělesná cvičení mládeže. Za svého universitního studia v Oxfordě seznámil se Locke se spisy Baconovými a k novému rozletu povzbudil ho Descartes, učitel všech velikých myslitelů nové doby. Avšak více než školské uspokojovalo ho studium soukromé tak, že později Locke nepřestává klásti na srdce a připomínati vychovatelům, aby budili zájem a porozumění pro předmět, jemuž se žáci učiti mají a ostatní, aby přenechali píli soukromé a vlastnímu přemýšlení. Roku 1658 dosáhl hodnosti magistra. V 28 letech stal se universitním učitelem. V té době zemřel mu otec ve věku 54 let a tak Locke z celé rodiny zůstal na světě samojediný. Locke věnoval se také diplomacii. R. 1665 provázel jakožto legační tajemník anglického vyslance Waltera Vane ke dvoru brandenburskému a žil dva měsíce v Cleve. Po návratu do Anglie obíral se studii přírodovědeckými, zejména meteorologií. V Oxfordě r. 1667 seznámil se s lordem Ashleyem, pozdějším earlem of Shaftesbury, v jehož domě žil řadu let jako lékař a přítel. R. 1668 provázel earla Northumberlandského na cestě Francií a Itálií. Potom řídil v domě hraběte Shaftesburyho vychování jeho tehdy 16letého syna. Když jeho příznivec stal se r. 1672 lordkancléřem anglickým, obdržel Locke státní úřad, který zase ztratil, když příznivec jeho upadl v nemilost. Leta 1675—1679 ztrávil ve Francii zejména v Montpellieru, kde se stýkal s Herbertem, jemuž věnoval svůj hlavní spis »Úvaha o lidském rozumu«. V Holandsku žil střídavě v Amsterodámu, Utrechtu a Cleve. Po revoluci, již dostal se na anglický trůn princ Vilém Oranžský, vrátil se zpět do vlasti, kde mu bylo nabídnuto opět místo úřednické. Poslední svá leta ztrávil většinou v Oates v hrabství essexském v domě sira Francise Mashama. Zemřel v 73. roce svého věku dne 28. října 1704.

Locke je typ Angličana smýšlení zdravého, střízlivého, krajnostem se vyhýbajícího. Kdežto racionalista Descartes opovrhoval zkušeností, empirista Baco matematikou, chce Locke ukázati, že ovšem rozum jest orgánem vědy, demonstrace její formou, a že rozsah poznání přesahuje rozsah

zkušenosti, že však onen orgán a tato forma nabývají obsahu jenom tím, že od smyslů dostávají látku ideí. Čekali bychom tedy od myslitele, který odvozuje všechny jednoduché představy pouze z vnějšího a vnitřního vnímání, že každé přesahování poznání za dosah zkušenosti zapoví. Tomu však u Locke není. Filosof, který neuznává žádného jiného zdroje představ mimo vnímání a libovolnou kombinaci vjemů, překročuje hranice zkušenosti svými důkazy o jsočnosti boží.

Kromě svého stěžejního díla »Úvaha o lidském rozumu« napsal Locke ještě proslulé »Tři listy o toleranci«, »Dvě pojednání o vládě občanské«, v nichž snažil se dokázati oprávněnost anglické revoluce. Dále vydal »Některá pozorování o následcích snížení míry úrokové a zvýšení ceny peněz«, »Rozumnost křesťanství, jak ve spisech dochována jest«. Svým spisem »Některé myšlenky o vychování« má na zřeteli povolání muže vyšších stavů. Dle jeho názoru, jsou-li osoby těchto stavů vychováním vedeny na cestu pravou, uvedou do pořádku rychle i celý zbytek. Locke byl první, jenž upozornil na princip obecného schvalování, jako na vnější známku, dle které poznáme mravní skutek. Rousseau s jeho názory o vychování seznámil širší veřejnost a Montesquien jeho teorii konstitucionalismu učinil majetkem celé Evropy. Učení o sdružování představ a o užívání a zneužívání slov dalo podnět k odstranění mnohých omylů. Lékař Locke stal se tak také lékařem lidského rozumu.

Locke jako Hobbes odvozuje vznik státu ze smlouvy. Účelem státu je zachovati svobodu osobní, život a majetek, jež považovati dlužno jen za rozšíření svobody osobní. Státní moc pochází z lidu. Vrchnost nemá tudíž a ani nesmí si činiti nárok na větší právo než bylo právo lidu, od něhož vrchnost moc dostala. Avšak poněvadž nikdo nemá neobmezené právo ani na svou osobu, ani na život, proto ani vrchnosti neobmezené právo nelze propůjčiti. Hobbesův absolutism panovnický Locke zavrhuje. V státě samém rozeznává trojí moc: zákonodárnou, výkonnou a federativní. Moc zákonodárná spočívá v lidu. Moc výkonná přísluší hlavě státu a rovněž i moc federativní, která zastupuje stát na venek. Hlava státu musí však míti též nějaký podíl na moci zákonodárné, poněvadž provádění nemůže býti bez vlivu na zákony samy, neboť nedostatky lidských zákonů při provádění musí býti odstraněny. Při tom nejvyšší princip, že lid je zdrojem veškeré moci, nesmí býti dotčen. Ve sporu mocí a v jejich demoralisaci není jiné záchrany než lid sám. V druhém pojednání o vládě jsou trefné myšlenky sociologické a národohospodářské, z nichž nejzajímavější ještě dnes jsou Lockeovy úvahy o majetku. Locke je předchůdcem A. Smitha a Ricarda. Vznik majetku a příčina všech produkovaných hodnot jest jedině práce. Dejme tomu, že země byla původně se všemi svými statky společným majetkem všeho lidstva, přece nemůžeme popřít, že vlastním majetkem každého jednotlivce nebyla vlastní osoba. Když si člověk z množství pozemských statků něco vybral a zpracoval, spojil to se svou prací, smísil to s částí svého já a učinil to svým vlastnictvím. Nebylo možno, aby si k tomu zjednal souhlas všech lidí, neboť dřív by zemřel hladem. Mimo to jeho bližním nestala se nijaká ujma s podmínkou, že si vzal jen tolik, kolik nutně potřeboval a že ostatním ještě dosti zbylo k živobytí. Vzal-li více a nechal-li z toho něco zkažiti, dopustil se ovšem bezpráví. Příroda a země utvořily látku, která nemá skoro hodnoty a ceny. Cenu a hodnotní rozdíly tvoří práce. Řekneme-li, že $\frac{9}{10}$ produktů země člověku prospěšných spadá na účet práce, jest to ocenění mírné. Když člověk zpracoval tolik přírodních produktů, kolik byl vůbec s to, vyrobil něco cennějšího a nedopustil se bezpráví, zbylo-li jen také druhému dosti k živobytí a nenechal-li to, co vytěžil zkažiti. Aby zabránili tomuto poslednímu zlu lidé později vyměňovali si statky, snadněji zkáže podléhající, za trvalejší a zjednávali si tak stále rozsáhlejší majetek. A jako různé stupně pracovní schopnosti člověka uschopnily získati majetek různé velikosti, umožnilo jim vynalezení peněz majetek ještě více rozmnožovati. Poněvadž zlato a stříbro vzhledem k potravě a oděvu mají pro život celkem malý užitek, stalo se mlčelivým souhlasem, že tyto kovy platí za nahromaděnou práci, což jim a penězům propůjčuje cenu. Práce tedy v malém i velkém u jednotlivců i celých národů podmiňuje velikost i cenu majetku. Positivní zákony mohou sice majetek v různém způsobě sankcionovati, založiti ho však nemohou. To jest jádro teorie Lockeovy o práci a majetku, jež stala se východiskem všech pozdějších snah sociálních.